

Unha historia de fotografías

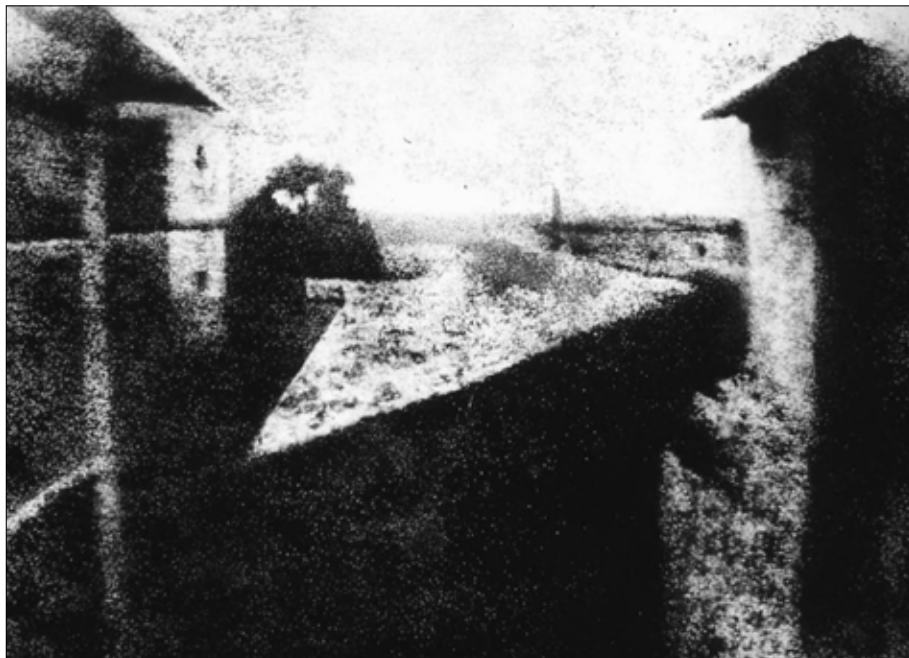
ENRIQUE TOURiÑO

Hai números que me asustan. Souben dunha cifra que me fai insignificante como fotógrafo. Neste último ano fixéronse 1,5 billóns de fotos. Falo de billóns europeos, non dos anglosaxóns. Unha cifra con moitos ceros, escribo: 1.500.000.000.000, cifra que está aumentando cada ano en cen mil millóns: 100.000.000.000; asusta e de que maneira, e fainos aos fotógrafos invisibles. O mundo cambiou vertixinosamente. En poucos anos a fotografía analóxica, a de toda a vida, hoxe en día case inexistente, deu paso á fotografía dixital.

Ante tal montaña de píxeles, separar o gran da palla resulta moi difícil, xa que logo, a Intelixencia Artificial (IA en diante) está a conseguir que esas fotos, na súa maioría procedentes dos teléfonos móbiles, teñan moi boa visibilidade e tamén boa calidade técnica básica. Sóbense á rede case instantaneamente, a millóns por minuto, e ademais vémolas tecnicamente aceptables, equilibradas en brillo e contraste, con cores naturais, aínda que habitualmente “renxen”.

O Grande Irmán asócialle metadatos para lembrarnos onde está feita, por quen, cando, ... rapidamente os buscadores dan conta dela e permítennos a súa fácil procura, e moitas cousas máis que non sabemos e tampouco nos contan, nin temos por que saber, iso nos din.

En gran medida os teléfonos móbiles son os responsables. En breve terán, e en moitos casos xa teñen, máis calidade que calquera dispositivo tradicional. Os teléfonos asocian unha chea de datos a esa foto que subimos, e, por ser imposible o manexo de tantísima información (Big Data) dunha maneira adecuada e intelixente, xorde a IA. De momento esta IA¹ é moi nova, coma un neno de tres anos, segundo di Fei-fei Li², unha das nais da criatura. A que velocidade vai medrar e aprender? Seguirá a lei

Punto de vista dende a xanela de Gras, realizada por Nicéphore Niepce no ano 1826 e considerada como a primeira fotografía da historia.

de Moore de duplicarse cada dous anos? E agora que entra en xogo a computación cuántica, que sucederá?

A IA xa trata de adiviñar o contido, conseguíndoo con bastante precisión en determinadas ocasións. Pode saber que hai un ceo porque o contido da parte superior da foto é azul e coincide o cromatismo. Poderá notificarlle ao servizo meteorolóxico que, nese momento e nese punto, está despexado, fai sol. Se son caras, recoñéceas con moita rapidez, e mesmo, de igual xeito ca unha impresión dixital, pode recoñecer quen é. Tamén distinguen un can dun gato. Máis complicado será que nos diga se o contido é dramático, elegante, cálido ou fermoso. A emoción é unha das materias máis complicadas de resolver.

Pero vendo o lado bo, pensade que ferramenta vantaxosa para un médico sería a IA nun diagnóstico dunha placa de tórax, ou dunha mamografía, cun 95% de acerto. A peaxe a pagar por todo este progreso é a falta de intimidade, e, consecuentemente, de liberdade. Entramos na época do Grande Irmán que predixo George Orwell no seu libro *1984*.

En canto á parte subxectiva, será necesario que a IA avance tanto que sexa capaz de percibir as nosas emocións e sentimentos variables. Emporiso, de múltiples maneiras, faise ao contrario, preparante artificialmente para que te emociones. É o que fixeron dende sempre a moda e maila publicidade. Como todos xa sabemos, ao visitar páxinas web ou comprar en tendas online damos paso a que nos configuren un perfil de gustos, cores e sabores para sacarche os cartos. Todo baixo o deus da moda. O consolo é que, como todas as modas, é cambiante e efémera. O exceso de información pasou a ser un grave problema. Descartar é importante.

Pasamos por riba destes avances para ter a oportunidade de visitar virtualmente a Capela Sixtina ou o Museo Thyssen. Unhas xoias da humanidade. Mais, cantos se deteñen a recrearse con esa visita? Cantos “likes” ten? Que rexistro ou grao de pracer queda na memoria? Cantos minutos estamos dispostos a ceder? A tecnoloxía vai moi rápida, pero a nosa mente necesita cristalizar o recolleito polos nosos sentidos e iso leva máis tempo.

Lúa chea: non é exactamente chea pois xa está empezando a decrecer, como se observa no relevo dos cráteres ao lado dereito.

Lúa vermella: eclipse total de Lúa estando esta en plenilunio (lúa chea). A Terra, iluminada polo Sol, crea unha sombra longa en forma de cono que tapa a Lúa. A cor vermella débese á menor desviación desta cor dentro do espectro.

Plantas acuáticas nun pequeno regato próximo á Portavedra (Gondomar).

Atardecer dende a Fortaleza de Gormaz (Soria). A brétema baixa estaba producida polo fume dunha fogueira feita por un agricultor queimando restrollo. O sol xa baixo fixo o resto.

Onde chegamos coa fotografía? Faltan tan só sete anos para cumprir o bicentenario da primeira foto, de Nicéphore Niepce, *Punto de vista dende a ventá de Gras*. Durante bastante máis dun século ese proceso fotográfico serviu para lembrar, decorar, documentar a nosa vida e para pouco máis. Logo viñeron outras necesidades científicas, como as radiografías, a astronomía, a publicidade para a venda, o control das persoas e, con iso, o recoñecemento facial obrigatorio para os documentos e pasaportes, que aínda seguimos usando. As cámaras biométricas na China³ xorden para o control e vixilancia humana por parte do goberno e suman máis de 200 millóns, todas elas en funcionamento constante⁴. En San Francisco, porén, están prohibidas nos lugares públicos, quedando restrinxidas a zonas privadas. China demostrou o seu sofisticado sistema Skynet facendo o rastrexo dun xornalista da BBC e localizándoo en tan só 7 minutos⁵, non é alucinante?

En todo isto derivou aquela primeira imaxe de Joseph Nicéphore Niépce, do que se di que a buscou e conseguiu por ser un mal debuxante. Ata aquí chegamos nos case 200 anos de percorrido fotográfico, con moitos descubrimentos e patentes, mesmo con tecnoloxías paralelas, pero realmente o salto máis revolucionario, tecnoloxicamente falando, sucedeu a finais do século XX, e vímolos e vivímolos case todos nós. A fin da película analóxica para dar paso ao mundo dixital non tivo marcha atrás, e conseguiu que a sofisticada, custosa e tradicional cámara pasase a ser substituída por un pequeno accesorio, incluído ata nos nosos teléfonos; de feito non coñezo ningún actual que non leve unha cámara integrada que permita facer fotografía e vídeo. Esta proliferación de cámaras trae como danos colaterais, dende o meu punto de vista, algo que enumero en tres etapas:

- 1.- A obsesión por rexistrar absolutamente todo.
- 2.- A necesidade de publicalo nas redes sociais rapidamente.
- 3.- O ego, case enfermizo, polos “likes”

A pinga de leite. Para a máxima nitidez faise necesario conxelar o movemento cun escintileo de flash de curtísima duración; neste caso arredor de 1/20.000 de segundo. Realizado en estudio.

A consecuencia é que a fotografía, agás traballos moi esixentes ou especializados, deixou de ser unha saída profesional coa que poder gañar a vida.

Moito cambiaron as nosas vidas co teléfono móbil. A inmediatez da comunicación, tamén con imaxes. A ferramenta é marabillosa, está aí, pero, fainos máis felices?.

E se tentamos buscar o lado bo? Aínda que os avances tecnolóxicos vaian demasiado rápido, considero que hai tres principios nos que a arte se consolida no noso saber: espazo, tempo e repouso, os mesmos requirimentos necesarios para a cristalización mineral, e gústame pensar que sucede o mesmo coa fotografía. Por iso, prefiro dedicar o meu esforzo e os meus sentidos á recreación fotográfica. Douscentos anos despois, a luz que fixo posible a primeira fotografía segue aquí. A luz; sen ela non hai foto.

Unha cousa é alumar e outra iluminar⁶. A iluminación sempre me fascinou, sexa natural ou artificial, e aínda que, como bo galego⁷, manteña a miña predilección polos atardeceres, houbo tamén mediodías que quedan na miña memoria. A atmosfera que crea a luz coas súas sombras é un dos máis entrañables recordos que teño da miña infancia. Evócame lugares, sensacións, mesmo cheiros. A aldea dos meus avós, a cor das árbores e o mar. O noso océano... Teño recordos de infancia moi precisos nos que aquela atmosfera, naquel lugar, aquel día, provocaron un gozo particular. Luces douradas directas do sol, case horizontais, e sombras azuladas, difusas, débiles. A forma e maneira da luz foron e son un elemento clave na miña vida.

A nivel profesional a luz segue sendo un elemento vital no meu traballo, para a composición, narración, comprensión, emoción, atmosfera ou clima. A miña inclinación pola fotografía profesional foi, principalmente, a luz. Tamén a rendibilización do observador, que é o fotógrafo.

Fotografía aérea das Illas Cíes. Ao fondo, Baiona. O contraluz e o sol entre nubes reflectido no mar dálle esa tinguadura dramática. Tamén se pode ver que non están tan aliñadas como nos parecía.

Pezas dunha fábrica auxiliar de automoción fotografadas con iluminación de estudio.

Empecei dende abaixo, revelando para tendas, facendo reportaxes para prensa, enciclopedias, reportaxe social e non sei cantas cousas máis. Aos poucos funme decantando polo menos aburrido, o máis variado, e tamén o máis esixente, tanto en equipos como en formación, que era a fotografía publicitaria. Continuei coa imaxe industrial e o patrimonio, e algunhas outras disciplinas que me gustaban moito, como a foto aérea. Aínda que a paisaxe é a miña verdadeira paixón de afeccionado.

Tamen fixen algunha incursión illada no cinema publicitario, e sen ser o campo que máis me agrada, gustaríame facerlles honra aos compañeiros que seguiron traballando neste complicado universo. Debo apuntar que a dirección de fotografía é esencial, creo que hoxe día xa case todos o sabemos. Nos últimos anos chegou a uns niveis de calidade impensables. Moitas veces confundimos o que é unha boa localización en exteriores cunha boa fotografía. O labor das localizacións, aínda que poida estar supervisada polo director de fotografía, é responsabilidade directa do equipo de produción. A iluminación en exteriores case sempre se limita á espera da hora correcta, con sorte meteorolóxica, e ocasionais apoios de recheo ou efectos con luz artificial. A dirección de fotografía ten o seu verdadeiro oficio nos interiores, iluminando e creando a atmosfera adecuada. É unha complexa profesión que require unha grande experiencia técnica e sensorial. Non é habitual atopar un bo director de fotografía por debaixo dos 50 anos.

Moitas veces me pregunto como ven os animais, ou as plantas. As plantas tamén ven...⁸. Din que moitos animais ven en branco e negro, pero tamén as aves perciben o ultravioleta, invisible para nós. O branco e negro ten identidade propia. Ao desaparecer a cor, a luz adquire máis protagonismo. É certo que o branco e negro nos pecha e limita o espazo cromático, pero ábrenos outra porta á imaxinación. A fotografía infravermella é unha técnica que lle dá unha beleza moi especial á paisaxe. Emula o estilo de Ansel Adams, que traballaba con filtros laranxas e vermellos

Posta de sol dende o monte Aloia, (Baixo Miño-Tui) Na parte superior destaca claramente o famoso "raio verde", fenómeno físico que se presenta en escasas ocasións.

Monocromo tomado con cámara infravermella no Monument Valley (USA).

Monocromo tomado con cámara infravermella no Gran Cañón do Colorado (USA).

Monocromo tomado con cámara infravermella da parede do Capitán (Yosemite, USA).

para conseguir esas nubes destacadas sobre uns ceos case negros. Un positivado en papel moi elaborado, a base de expoñer unhas zonas máis ca outras, conferíalle ás súas imaxes unha forza dramática extraordinaria. Tentando modestamente obter algo parecido a Adams, manipulei a cámara para ter unha captura na zona do límite do vermello e poder obter un resultado similar. Iso abriume unha xanela ao mundo da paisaxe en branco e negro.

A reflexión ultravioleta, a luz polarizada, a estroboscópica, etc., son tamén técnicas que utilizo habitualmente no mundo profesional pero non lles dei atopado un resultado emocionalmente suxestivo. Si, por contra, penetrarmos no mundo pequeno ou no afastado ábrenos os ollos a algo que está aí e ao que non lle prestamos atención.

Empecei disparando cunha vella Contaflex do meu pai, un dispositivo preciso pero limitado, que aínda conservo. Unha Pentax traída de Andorra, agasallo dos meus pais, abriu máis a miña xanela. As cámaras réflex con certa calidade eran moi custosas, traían un obxectivo de 50 mm, de luminosidade 1,8, que raras veces tiña recambio, pois o acceso ao custo das ópticas suplementarias, como angulares e teleobxectivos, quedaba reservado case exclusivamente a profesionais.

Disparaba diapositivas cor ou negativo branco e negro co seu positivado en papel en formato 9x13 cm. Os resultados eran moi variables. Para os meus 13 ou 14 anos, o custo dos revelados era moi alto, a diapositiva era o máis alcanzable, cada disparo deses Kodachrome supuña unha cantidade próxima a un euro e medio, traído ao cambio de hoxe. A variabilidade das consecucións, moitas veces debida ao revelado defectuoso, falta de técnica e, como non, falta de estética, producía uns resultados moi pouco previsibles.

Pero as cousas ían cambiar. Encargueille a un amigo que viaxaba a Estados Unidos uns rolos de Kodachrome, por seren moito máis económicos. O primeiro rolo dispa-

Monocromo tomado con cámara infravermella. Retrato en paisaxe, Somiedo (Asturias).

Monocromo tomado con cámara infravermella do grande eucalipto da Portavedra (Gondomar).

Monocromo tomado con cámara infravermella en Vilachán do Monte (Touriño).

Retrato de Antonio Soliño traballando no seu estudio.

rado desa serie vinda de USA foi nos Picos de Europa, concretamente no de Peña Santa de Castilla. As travesías e escaladas eran a miña maior afección.

Coidei que se extraviara o rolo de diapositivas na ida e vinda ao revelado, pero finalmente apareceu tras dous meses de espera, e, “sorpresa”, con cargo polo revelado, realizado en USA⁹. Sorprendéronme as cores das diapositivas ao recibilas reveladas. Nunca vira algo así nun material fotográfico. E así seguiu sucedendo mentres me quedaban aqueles Kodachrome americanos. A película comprada e revelada en España tiña unha calidade claramente inferior. Como era posible tanta diferenza? Basicamente eran dous os factores decisivos nisto: a calidade da emulsión e o revelado que se realizaba exclusivamente cos químicos de Kodak, xa que tiñan a súa patente. En Europa os revelados non estaban á altura dos de USA. Esas razóns, ademais das miñas grandes

Frescos en Santo Estevo de Chouzán iluminados con luz neutra (arriba) e fluorescencia ultravioleta (abaixo) para a análise dos compoñentes utilizados hai 60 anos no seu traslado e restitución. Créditos: Tomos Arqueoloxía e Restauración. Enrique Touriño.

carencias técnicas, facían que os resultados non fosen o esperado en moitas ocasións. Se a isto lle engadimos o tempo que tardaba en ter nas mans o material revelado, abrir o paquete era abrir o caixón das sorpresas. Ás veces só merecían a pena 6 ou 7 fotografías, que apenas lembrabas como as fixeras, entre o refugallo das que estaban pasadas de luz, movidas ou desenfocadas. Era o proceso da aprendizaxe.

Á parte do idealismo e forza xuvenil, requiríase certa constancia para manter a afección. Recoñezo que por tempadas aparcaba a cámara e os conseguíntes gastos se non obtiña bos resultados. Cando te inicias en calquera disciplina, decátaste de que, por moi autodidacta que sexas, sempre necesitas fontes, apoios, tempo e diñeiro. E nos anos 70 non era doado atopar información. Os libros eran moi escasos e custosos. A editorial Omega dispuña dalgúns deses valiosos volumes que eran os “oficiais” da escola de Birmingham, co célebre Michael J. Langford como autor dalgúns deles. Pero eran libros de teoría, só ilustrados con esquemas e algunha que outra fotografía explicativa en branco e negro ocupando un ou dous pregos na parte central da publicación. Non eran libros con imaxes belas coas que poderes recrearte. Técnica pura e dura.

Tampouco as revistas dispoñibles en quioscos, *Arte Fotográfica* e, posteriormente, *Nova Lente*, eran boas mestras. Persoalmente opino que foron nefastas xa que pretendían vender como *Arte* algo casposo e rancio. Aquilo non me gustaba nada. Mesmo pensei en abandonar a fotografía se había que tomar ese camiño. Hai que pórse no contexto da época.

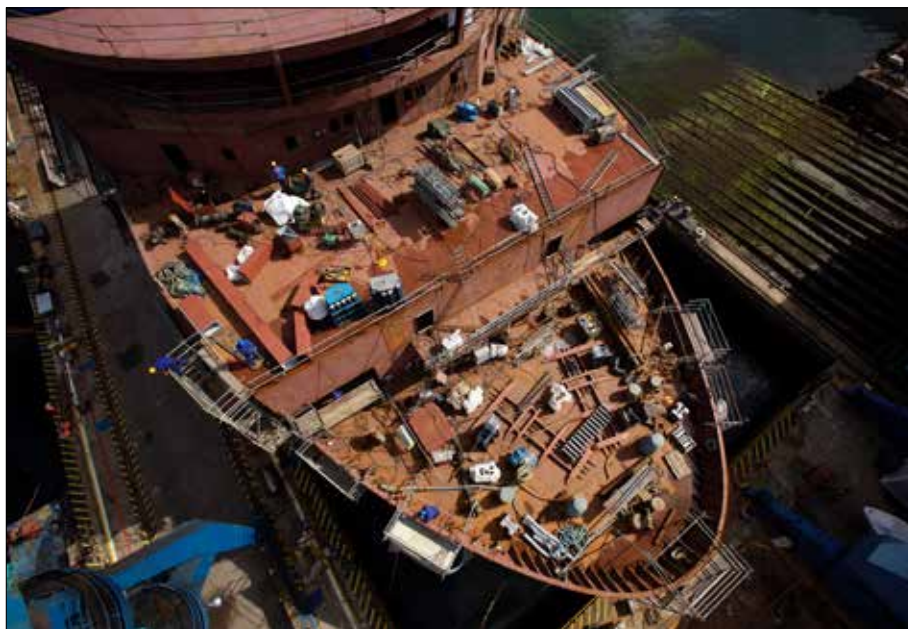
En provincias apenas dispuñas de prensa estranxeira. O pouco que podías atopar en fotografía tiñano no “Perrete”, na rúa Velázquez Moreno de Vigo, e era o *Amateur Photography* inglés, unha publicación case exclusivamente de listas de prezos que se ofrecían nas distintas tendas de Inglaterra. É dicir, nada. As escasas viaxes a Madrid ou Barcelona servíanche para facerte con produtos que non atopabas en provincia, tanto en material de montañismo como en material fotográfico, as miñas dúas pai-

Retrato pousado de familia.

Imaxe nocturna das casetas de pesca en Royan (Francia).

Imaxe aérea dunha construción naval nun estaleiro de Vigo.

xóns. Deixabas as pagas de todo o ano, pero había que aproveitar esas viaxes. Un día de tolemia fixenme con varias revistas fotográficas estranxeiras de golpe, toda unha fortuna para o meu peto. Recordo unha francesa de formato grande, case A3, *Zoom*, cunha calidade impresionante, e tamén *Photo*, francesa. O mellor eran os fotógrafos, descoñecidos totalmente para min: Sam Haskins, Helmut Newton, Guy Bourdin, John Thorton, Pete Turner, Cartier Bresson, Jean Loup Sieff, por nomear uns poucos. Iso xa me gustaba máis, moito máis. Vía que moitos deles publicaban en revistas de moda: *Vogue*, *Harper's Bazaar*, *Elle*, *Mari Claire*, polo que empecei a comprar revistas de rapazas, e aí estaban os máis grandes: Avedon, Newton, Hamilton, Sieff, Moon, Knaup, Larivière ... Ben! Aí había folla de ruta. Aínda non sabía facer fotos pero xa sabía o que me gustaba e cara a onde ir.

E chegou un día de maxia. Miguel Vispo, amigo e compañeiro de COU no instituto de Coia, convidoume un sábado á súa pequena catedral. Un alpendre detrás da súa casa do barrio do Calvario, no que instalara un "laboratorio". Dentro do pequeno habitáculo conseguira facer escuridade total tapando canto raíño de luz tentaba entrar. Perfectamente ordenado, así era el. Pechou a porta tras de nós e ... escuridade total, uns cantos segundos sen ver nada e, pouco e pouco, unha tenue lámpada vermella comezou a iluminar tres cubetas planas de tons claros cos líquidos necesarios. Máis á dereita empezábase a albiscar un caldeiro con auga, e, ao fondo, coma se do santo graal se tratase, A Ampliadora. O que vira nalgunhas películas co misterioso ton avermellado, agora tiña diante de min.

Saquei un valioso negativo que levara da primeira noiva e Miguel colocouno coidadosamente no porta negativos da ampliadora. Luz, e a imaxe proxectouse no taboleiro. Axustou a altura do cabezal e enfocou, volveu subir e enfocar, ata que a imaxe negativa proxectada encaixaba nun marxinador. Eu miraba. Apagou a ampliadora, puxo un

Gardenia iluminada con luz natural e un folio como reflector.

Imaxes aéreas en Andalucía.

Fentos na primavera.

papel fotosensible marca Negra de 18x24 centímetros de tamaño, clic ao interruptor e novamente a imaxe negativa se volveu proxectar, esta vez sobre o papel colocado sobre o marxinador. Un cento un, dous cento dous, tres cento tres, ... trinta cento trinta, clic de novo para apagar a ampliadora, e ao líquido da primeira cubeta.

Unhas pinzas encargábanse de ir movendo o papel dentro do líquido. A aparición da imaxe aos 30 segundos de mergullar o papel, ... aquilo empezou a cambiar todo. O resultado foi unha copia en papel de tamaño cuartilla moi mal revelada, sen o tempo mínimo de revelado necesario, e sacada do revelador antes de tempo para evitar que se ennegrecese de máis, erro moi frecuente. Alí quedou secando ata o luns en que ma deu Miguel antes de entrar en clase.

Aquela pobre imaxe tiña un valor grandioso, víraa nacer. É difícil expresar aquela sensación. Non lembro hoxe que foi dela, o máis probable é que finalmente lla regalase a aquela noiva. Pasaron máis de 47 anos e teño aínda o recordo daquel pequeno laboratorio, quizais deformado polo paso do tempo, pero moi vívido na miña cabeza.

Poucos anos despois, esa maxia pasou a ser unha profesión e tamén unha rutina, revelaba durante varias horas ao día, negativos en branco e negro que despois positivaba sobre papel 9x13 cm para algúns comercios de Santiago. Iso permitíame sufragar parte da miña elitista afección compaxinada coa pobre vida de estudante.

Aos meus 62 anos e tras 44 de profesión, podo dicir que mereceu a pena. Desfrutei e sigo a desfrutar moito con esta disciplina. Tiven a gran sorte de ser testemuña e vivir ese arranque dixital a finais do XX e tamén do ocaso actual da fotografía profesional. Adaptarse ou desaparecer, sigo en activo e seguirei facendo clic. E sempre me quedará a afección á luz e a esa paisaxe, á que terás que volver unha e outra vez, e esperar o momento ata que a luz a acompañe.

NOTAS

- 1 A Intelixencia Artificial (IA) entra na industria como a revolución tecnolóxica: Industria 4.0.
- 2 Fei-fei Li é profesora de Ciencias da Computación na Universidade de Stanford. Actualmente é a codirectora do Instituto de Intelixencia Artificial Centrada na Universidade de Stanford e do Laboratorio de Aprendizaxe e Visión de Stanford.
- 3 Biometría. Estudo para o recoñecemento do individuo por un ou máis trazos físicos, ou de comportamento, como impresión dactilar, iris, recoñecemento facial, forma de camiñar, ...
- 4 https://www.abc.es/sociedad/abci-gran-hermano-chino-todo-camaras-reconocencaras-segundos-201905190159_noticia.html
- 5 https://www.economiadigital.es/tecnologia-y-tendencias/la-mentira-del-gran-hermano-chino_569570_102.html
- 6 Non é miña a frase. Escoiteilla ao meu amigo e fotógrafo Javier Águeda que tamén lla escoitou a outro.
- 7 Pola súa situación xeográfica, en gran parte da Galicia costeira podemos ver o espectáculo dos atardeceres sobre o mar, non así os amenceres, propios do Mediterráneo.
- 8 *El futuro es vegetal*. Stefano Mancuso. Ed. Galaxia Gutenberg.
- 9 O material fotográfico de importación en España tiña uns fortes aranceis. Ademais, a alta marxe que lle aplicaban os importadores facía que fose unha afección elitista. Kodachrome era unha película que traía incluído o revelado no prezo de compra e non tiña custo ao ir recollela, pero por un problema de lei de competencia, isto non sucedía en Estados Unidos, onde non se podía cobrar o revelado anticipadamente e si ao ir recollela, de aí tamén a diferenza de custo tan alta que había dos rolos aquí e en USA.